

УДК 316.72:323.2

ЗМІНА ПАРАДИГМИ ІСТОРИЧНОГО ПІЗНАННЯ
В УМОВАХ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

Т. І. Чаркіна, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри наглядово-профілактичної діяльності, Національний університет цивільного захисту України

Проблема мирного співіснування різних культур є необхідною умовою мирного розвитку цивілізації, її виживання. Вирішення даної проблеми неможливе без застосування нових наукових підходів, концепцій.

Особливу роль у формуванні сучасного суспільства відіграє історичне пізнання. Переорієнтація вивчення історії з «макрорівня» на «мікрорівень» є важливим кроком у розвитку суспільства. Адже, в таких умовах кожна етнічна, культурна та релігійна група сприймається як рівнозначна та рівноправна.

У роботі досліджено розвиток історичного пізнання в умовах полікультурного суспільства. Визначено роль історичного пізнання у полікультурному співіснуванні; проаналізовано методологічні засади постмодерних досліджень; визначено сучасні історичні концепції та їх вплив на розвиток та функціонування полікультурного суспільства. Історія вирішує найскладніші завдання сьогодення: виховує толерантність, формує особистість, яка поважає права і свободи інших народів та держав. Визнання загальнолюдських цінностей, якими є життя людини і життя нації, цивілізації є важливими у сучасному методологічному поступі історичного пізнання.

Історичне пізнання формує відкритість особистості, усвідомлення нею свого «місця в світі», спонукає до вивчення культурних цінностей свого народу, розуміння та повагу до інших народів, що є вагомим внеском у формування полікультурного суспільства. Йому належить найважливіша місія – конструювання діалогу культур з метою формування толерантності в міжетнічних взаємовідносинах.

Ключові слова: історичне пізнання, полікультурне суспільство, макроісторія, мікроісторія, цивілізаційний підхід.

Постановка проблеми. Проблема мирного співіснування різних культур є необхідною умовою мирного розвитку цивілізації, її виживання.

У сучасних європейських країнах активізувалась проблема балансу між національною ідентичністю та культурною різноманітністю. І вирішення даної проблеми є нагальною, адже це може привести до негативних наслідків, які вже знає історія. Так, прагнення затвердити національні цінності часто призводили до насильства, наслідками яких ставали агресивний сепаратизм та тероризм. Наслідками таких проявів стають і конфлікти на міжетнічних рівнях.

Проблема зростання етноцентризму, як прояву націоналізму, особливо характерна для посткомуністичних країн. Етноцентризм – це схильність і прагнення людини оцінювати всі життєві і культурні явища крізь призму етнічної групи, яка вважається еталоном найдосконалішого у всіх відношеннях.

Сучасна Україна є поліетнічною і полікультурною державою. Кожна етносоціальна група, що проживає в Україні, має свою культуру, яка збагачує та урізноманітнює українську національну. І тому, важливо зберігати та вдосконалювати міжкультурний баланс, сприяти полікультурному діалогу.

У таких умовах належне місце належить історичному пізнанню, де кожна етнічна, культурна та релігійна група сприймається як рівнозначна та рівноправна. Такий підхід необхідний для подолання зверхнього ставлення однієї групи до іншої, дискримінації, расизму, шовінізму та націоналізму.

Актуальність теми. Із здобуттям незалежності та державності України, з появою на карті Європи і світу нових країн та політичних, економічних й інших союзів відбулись значні зміни у історичному пізнанні. Це зумовило розвиток наукових досліджень суспільства в умовах полікультурності. Адже, сучасні європейські країни характеризуються етнічними, мовними, культурними, релігійними особливостями. Територіальні кордони не завжди співпадають із населенням, яке є неоднорідним за культурними, мовними та релігійними ознаками. І проблема мирного співіснування залишається відкритою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням полікультурності в історичній освіті присвячені роботи таких вчених як: Д. Бенкс, К. Грант, Р. Кохена, Л. Роса. Науковці звертають увагу на зміну парадигми вивчення історії, її перехід від монокультурної на полікультурну стратегії.

Про нагальні зміни у вивченні історичної науки зазначають і українські дослідники. Академік В. Смолій наголошує на необхідності пошуку і використання нових методологічних підходів [6]. За його редакцією виходять збірники «Регіональна історія України», які висвітлюють теоретико-методологічні проблеми регіональної історії, регіоналізму, федералізму, полікультуралізму в українському аспекті. Цим проблемам, викладанню історії та вдосконаленню методології, присвячено чимало конференцій, семінарів, круглих столів (Харків [3], Луцьк [11]) і публікацій, які з'явилися на початку XXI століття. Вчені Л. Винар, В. Косик, С. Кульчицький, Я. Ісаєвич та інші багато уваги приділили новим підходам в історичному пізнанні. Важливими є погляди істориків-науковців на шкільну історію, на формування підручників та програм.

Мета. Проаналізувати розвиток історичного пізнання у сучасних умовах. А тому, поставили такі **завдання**: визначити роль історичного пізнання у полікультурному співіснуванні; проаналізувати методологічні засади

постмодерних досліджень; визначити сучасні історичні концепції та їх вплив на розвиток та функціонування полікультурного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Велику роль у подоланні вищезначених проблем відводимо історичному пізнанню. Адже сучасному суспільству потрібен міжкультурний діалог. А у історичному пізнанні кожна етнічна, культурна, релігійна групи сприймаються як рівнозначні та рівноправні. Такий погляд на проблему необхідний для подолання дискримінації, расизму, націоналізму, шовінізму. Адже, історія вирішує найскладніші завдання сьогодення: виховує толерантність, формує особистість, яка поважає права і свободи інших народів та держав.

Особливістю історичного пізнання в сучасному полікультурному полі є те, що воно допомагає зрозуміти наслідки впливу однієї культури на іншу, їх становлення й розвитку у часі та просторі.

Як саме історичне пізнання спроможне подолати полікультурні конфлікти? Яка його роль у вирішенні проблеми? Відповідь на ці питання розпочнемо з аналізу підручників. Концепція історичного пізнання ґрунтується на розвитку титульної нації, історія інших народів, які проживають на території держави пригадується випадково або взагалі опускається. В результаті цілі народності знаходяться поза межами вивчення історії, отримуємо зменшений варіант історичної інформації, а відповідно — зменшений варіант історії.

На сьогодні мають місце спроби звести історію суспільства до помилок і прорахунків, до суб'єктивних і волюнтаристських дій, свавілля ворогів і недругів. А це неминуче веде до відступу від історичної об'єктивності. Значною мірою на рівні суспільної свідомості до цього часу продовжують функціонувати прорадянські стереотипи в оцінці минулого. Також незбалансована політика у відношенні до чисельних націй, їх особливостей веде до значних соціальних деформацій, що несе негативні наслідки.

Для подолання цих проблем вважається за необхідне: а) критичне осмислення (переосмислення) історичних подій; б) подолання психологічних бар'єрів, догм і стереотипів в історичному мисленні; в) зміна змісту гуманітарної політики держави, врахування полікультурних складових. Особливо це потрібно, коли у державі мешкають декілька етнічних, релігійних чи лінгвістичних груп; г) необхідність визначення концепції історичної освіти, адже коректно побудована історична освіта врахує інтереси всіх представників міжкультурних та міжетнічних груп, сприятиме гармонізації суспільного життя; д) конструювання діалогу культур з метою формування толерантності у взаємовідносинах.

Історики Е. Геллер, Б. Андерсен, Ч. Тілі говорять про велике значення вивчення минулого (історії) для створення спільного майбутнього. Індивідуальності, що не мають спільного минулого з громадянами держави,

бувають виключеними з історичного процесу, такими, що не мають спільного минулого. Отже, історія може об'єднувати народ, а може і руйнувати соціальну згуртованість.

Цивілізаційний підхід до вивчення історії робить її варіативною, різнобічною, багатогранною. Адже при цьому підході складовими аспектами ідентифікаційної генеалогії постають: історичний, культурологічний, аксіоматичний, лінгвістичний, економічний, геополітичний, релігійний, етнічний, ментальний чинники. Вони є основою для формування національної свідомості.

Вивчення і врахування різних поглядів, їх розуміння і сприймання мають значний вплив на подальший розвиток історичних досліджень, особливо міжлюдських стосунків, які справедливо вважаються народною дипломатією.

Особливістю методології сучасного історичного пізнання є його тенденційність. Тенденційність історичного пізнання є двосторонньою: об'єктивною і суб'єктивною. Об'єктивність тенденційності у тому, що історичний процес як об'єктивна реальність спрямований у майбутнє, а суб'єктивність – полягає у тому, що у пізнанні чільне місце займає людський фактор, який залежить від можливостей пізнання і відтворення історичного процесу. Суб'єктивність історичного пізнання залежить не лише від соціального замовлення і позиції дослідника, а також від недостатності знань про минуле, у яке неможливо повернутись. Спрямованість історичного процесу в майбутнє, вказує на його незворотність і зумовлює також незворотність історичної долі, в якій важливу роль відіграє людський фактор. Тому методологічні підходи до навчання і виховання молоді на основі мікроісторії мають бути об'єктом постійної уваги і вдосконалення.

«Мікроісторія» дозволила проникнути у глибинні пласти історичного пізнання, вона стала антиподом «макроісторії», тобто історії великих соціальних рухів та політичних процесів, яка довгий час домінувала в науці.

Мікроісторія, історія краю, населеного пункту завжди глибша і конкретніша, особлива й багатша за різні історичні узагальнення. Особливо це стосується долі людини, яка стає джерелом, фактом, подією, явищем, важливим для вивчення історичного процесу. Історія повсякдення ґрунтується на традиціях, культурі, долі людини як історичного джерела. Залучаються до наукового обігу ті джерела людської діяльності, які визначають щоденне життя людей, а тому й тісно пов'язані усною народною історією, яка стає об'єктом уваги дослідників і визначає сьогодні нові методологічні підходи в історичній науці.

Усна народна історія, історія повсякдення в історичному пізнанні охоплюють буденне, можливо певною мірою одноманітне, життя всіх сфер суспільства, яке може дати відповідь на взаємини людини і природи, людини і суспільства, людини і людини. А це робить більш конкретним пізнання

історичного процесу і його особливостей у кожному регіоні, коли недостатньо документальних свідчень, архівних матеріалів.

З кінця ХХ століття відбулась значна фрагментація історії, що стало відображенням включення нових елементів суспільства до історичного пізнання. Історія стала іншою. Поштовхом до появи такої нової історії було визнане право існування різних історій, на кшталт постмодерністської ідеї плюралізму.

Так, предметом дослідження історії повсякденності є не тільки речі і матеріальні форми розвитку людського соціуму, а й відносини людей та речей, людей до речей та явищ повсякденності, соціальний та родинний стан людини, що формується в залежності від форм діяльності.

Взаємини між сусідами часто визначають і стосунки між громадянами різних національностей, які проживають поруч і становлять разом населення краю, держави. Особливими джерелами історії культури кожної держави є її традиції, звичаї, побутове життя, розмаїття багатства які завжди приваблювали дослідників. У цьому багатстві закладено генетичну пам'ять, історичний досвід, які є основою історичних пам'яті і свідомості, важливими чинниками демографічного і генетичного виховання, що формують історичне мислення.

Історія ментальностей відкрила нові можливості для історичного синтезу. У центрі її дослідження знаходиться конкретна людина з усіма її особливостями. Людина знаходиться між суспільством і культурою. Одні і ті ж люди беруть участь у соціальних відносинах і створюють культуру або сприймають її. Ця історія вказала на необхідність вивчення почуттів переможців та переможених, хворих та маргіналів, молоді та старшого покоління. Тобто виникла історія «негероїв».

Особливої популярності набула гендерна історія. Вона вивчає історію жінок, історію чоловіків, історію взаємовідносин та проблеми соціального конструювання статей, взаємозв'язок та взаємовплив цих процесів на загальну картину історичного розвитку людства. Гендерна історія систематично виявляє взаємозв'язок чоловіків і жінок через постійне порівняння в рамках різноманітних історичних ситуацій. Гендер, як категорія аналізу, дозволяє розкрити історичний процес в його багатофункціональності та багатогранності.

Гендерні дослідження стали тим об'єднуючим контекстом, що підтверджує поліцентричність навколишнього світу, плюралізм типів історичної свідомості, багатогранність методів та підходів, за допомогою яких ми можемо пізнати минуле та сучасне.

Створення локальної історії стало реакцією на вивчення науками про минуле великих структурних змін, політичних рухів. Вона подібна до оновленого краєзнавства. Її дослідники поставили за мету створити різновид

«пізнавального павутиння» з вузькими осередками, яке б дало можливість досліджувати соціальні зв'язки, в яких знаходиться людина.

Одним з напрямків ретроспективних досліджень стала усна історія. Вона знаходиться між історією та соціологією. Недоліками усної історії є: обмеженість предмета дослідження та охоплення (можливість опитувати тільки тих, хто проживає в час опитування на означеній території; чисельна обмеженість) більше емпіричного, ніж теоретичного рівня узагальнень.

У постмодерністській парадигмі стали популярними «Інші історії», що передбачили реконструкцію історії, дали можливість побачити її «іншими очима»: дитини, жінки, старої людини.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Таким чином, із здобуттям незалежності та державності України, з появою на карті Європи і світу нових країн та політичних, економічних й інших союзів відбулись значні зміни у історичному пізнанні. Посилення інтеграційних процесів, спонукає людство до вивчення минулого з метою уникнення помилок у майбутньому. Визнання загальнолюдських цінностей, якими є життя людини і життя нації, цивілізації є важливими у сучасному методологічному поступі історичного пізнання. У таких умовах виникає потреба краще пізнати самих себе і своїх сусідів, з якими поєднала історична доля. Сучасне історичне пізнання формує відкритість особистості, усвідомлення нею свого «місця в світі», спонукає до вивчення культурних цінностей свого народу, розуміння та повагу до інших народів, що є вагомим внеском у формування полікультурного суспільства. Йому належить найважливіша місія – конструювання діалогу культур з метою формування толерантності в міжетнічних взаємовідносинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтерматт, У. Этнационализм в Европе [Текст] : пер. с нем. / У. Альтматт. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2000. – 367 с.

2. Дробижева, Л. М. Историческое самосознание как часть национального самосознания народов / Л. М. Дробижева // Традиции в современном обществе. – М.: Наука 1990. – С.228–231.

3. Історична наука на порозі ХХІ століття: підсумки та перспективи: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Харків 15–17 листопада 1995 р.). – Харків, 1995.

4. Кара-Мурза, С. Под хруст французской булки. Короткая пам'ять – срочная национальная проблема [Электронный ресурс] – Режим доступа: // <http://www.Politjournal.ru/index.php?action=Articles&irid=73&telr=1862&issue=49>

5. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст / Лариса Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2008. – 405 с.

6. Смолій В. А. Українська історична наука на рубежі ХХІ століття: Проблеми пошуку нових теоретичних та методологічних підходів // Освіта України. – №27. – 1997. – 4 липня.

7. Тойнбі А. Дослідження історії / Тойнбі А. — У 2-х т., т. 1. — К.: Основи, 1995. — С. 14–24.
8. Шпенглер О. Закат Европы / Шпенглер О. — М.: Мысль, 1993. — Т. 1. — 672 с.; 1998. — Т. 2. — 608 с.
9. Ясперс К. Смысл и назначение истории / Ясперс К. — М.: Политиздат, 1991. — С. 240–241.
10. Шьейнер-Хамси, Г. Способы отражения в учебных планах и учебниках географических и цивилизационных аспектов сногочультурного общества [Текст] / Г. Шьейнер-Хамси // Преподавание истории в поликультульном обществе и пограничных территориях. — Хабаровск, 1999. — С. 41–50.
11. III Міжнародний конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». Луцьк, 17-19 травня 2006 р.: Доповіді та повідомлення: в 3-х т. / Укр. іст. т-во, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки / гол. Ред.: Л. Винар, І. Коцан. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2007–2008. — Т. 1–3.

ИЗМЕНЕНИЕ ПАРАДИГМЫ ИСТОРИЧЕСКОГО ПОЗНАНИЯ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕСТВА

Чаркіна Т. І.

Проблема мирного сосуществования разных культур — необходимое условие мирного развития цивилизации, ее выживания. Решение этой проблемы невозможно без применения новых научных подходов, концепций.

Особенную роль в формировании современного общества играет историческое познание. Переориентация изучения истории с «макроуровня» на «микроуровень» — важный шаг в развитии общества. Потому что, в таких условиях каждая этническая, культурная и религиозная группа воспринимается как равнозначная и равноправная.

В работе исследовано развитие исторического познания в условиях поликультурного общества. Определена роль исторического познания в поликультурном сосуществовании; проанализированы методологические основы постмодерных исследований; определены современные исторические концепции и их влияние на развитие, и функционирование поликультурного общества.

История помогает решить сложные задания современности: воспитывает толерантность, формирует личность, которая уважает права и свободы других народов и государств. Признание общечеловеческих ценностей, которыми являются жизнь человека и жизнь нации, цивилизации — важный аспект в методологическом развитии исторического познания.

Историческое познание формирует открытость личности, понимание своего «места в мире», побуждает к изучению культурных ценностей своего народа, понимание и уважение к другим народам, что есть весомым вкладом в развитие поликультурного общества. Ему принадлежит самая весомая миссия — конструирование диалога культур с целью формирования толерантности в межкультурных взаимоотношениях.

Ключевые слова: историческое познание, поликультурное общество, макроистория, микроистория, цивилизационный подход.

MODIFYING THE PARADIGM OF HISTORICAL KNOWLEDGE IN THE MULTICULTURAL SOCIETY

T. I. Charkina

A problem of peaceful coexistence of different cultures is a necessary condition of peaceful development of civilization, its survival. The solution of this problem is impossible without the application of new scientific approaches and concepts.

A special role in modern society formation is played by the historical cognition. The re-orientation of the study of history from «macro» to «micro-level» is an important step in the development of society. In such terms, every ethnic, cultural and religious group is perceived as equivalent and equal in rights.

We have investigated the development of historical knowledge in the multicultural society. We've determined the role of historical knowledge in the multicultural coexistence; analyzed the methodological foundations of post-modern researches; defined modern historical concepts and their influence on the development and functioning of the multicultural society.

History helps to solve complex tasks of contemporaneity: brings up tolerance, forms a personality which respects the rights and freedoms of other people and states. The confession of common in all mankind values that are life of a man and life of a nation (civilization) is an important aspect in methodological development of historical cognition.

Historical knowledge forms the personality openness, understanding their “place in the world”. It induces to study cultural values of people, to understand and respect other people that have a significant contribution to the development of multicultural society. It owns the most ponderable mission — constructing a dialogue of cultures in order to create inter-ethnic tolerance in mutual relationships.

Keywords: historical knowledge, multicultural society, macro-history, micro-history, civilization approach.